

İfade fi mahkemeti's-şîr (Beirut 1969); *Mensûrâtün fidâ'iyye 'alâ cüdrâni İsrâ'il* (Beirut 1969); *Kitâbü'l-Hub* (Beirut 1970; T trc. Laurent Mignon, *Aşkın Kitabı*, İstanbul 2009); *Kaşâ'id mütevaḥḥiše* (Beirut 1970); *Lâ* (Beirut 1970); *Mi'etü risâleti hub* (Beirut 1970); *Ahlâ kaşâ'idî* (Beirut 1970); *Eş'ârün hârice 'ale'l-kânûn* (Beirut 1972; T trc. Kemal Yüksel, *Yasak Şiirler*, İstanbul 2002); *İlâ Beyrûti'l-ünşâ ma'a ḥubbî* (Beirut 1976); *Külle 'âm ve enti ḥabibeti* (Beirut 1977); *Üḥibbûki ... üḥibbûki ... ve'l-baḳıyyetü te'tî* (Beirut 1978); *el-A'mâlû's-şîriyyetü'l-kâmile* (I-II, Beirut 1978); *Hâkezâ ektübü târiḥa'n-nisâ'...* (Beirut 1981); *Ḳâmûsü'l-âşîkin* (Beirut 1981); *Ḳaşıdetü Belkîs* (eşi Belkîs'in hâtırası için yazılmıştır, Beirut 1982); *Eş'ârün mecnûne* (Selîm Berekât'ın seçtiği ve yayımladığı şiirler, Beirut 1983); *Ḳaşâ'id maḡdûbün 'aleyhâ* (Beirut 1986; T trc. İbrahim Demirci, *Gazaba Uğramış Şiirler*, İstanbul 1997); *es-Siretü'z-zâtiyye li-Seyyâf 'Arabî* (London 1987); *Tezevvectüki eyyetühe'l-ḥurriyye* (Beirut 1988; T trc. Kemal Yüksel, *Seninle Evlendim Ey Özgürlük!*, İstanbul 2003); *Lâ Gâlibe ille'l-ḥub* (Beirut 1989); *Hel tesmâ'ine şahîle aḫzânî?* (Beirut 1991); *Hevâmiş 'ale'l-Hevâmiş* (Beirut 1991); *Ḳaşıdetü Mâyâ* (Beirut 1993); *el-İnkisâr* (nşr. Yâsir Abdünnebî, Kahire 1998); *Nehrü'l-aḫzân* (T trc. Metin Fındıkcı, *Hüzünlü İrmak*, İstanbul 2000).

İnceleme ve Tiyatro Eserleri: *'Anî's-şîr ve'l-cins ve's-şevre* (şair Münîr el-Akeş'le karşılıklı konuşma, Beirut 1972); *el-A'mâlû's-siyâsiyyetü'l-kâmile* (Beirut 1974, 1981); *el-Kitâbe 'amel inḳulâbî* (makaleler, Beirut 1975); *Yevmiyyâtü medîne kâne ismühâ Beyrût* (son yıllarda Beyrût'taki günlük hayatını anlatan bir denemedir, Beirut 1977; T trc. İbrahim Demirci, *Ben Beirut: Bir Kentin Günlükleri*, Ankara 1999); *Şey' mine'n-neşr* (Beirut 1979); *el-Mer'e fi şîri ve fi ḥayâtî* (Beirut 1981); *Mâ ḥüve's-şîr?* (makale, Beirut 1981); *el-'Aşâfirü lâ teḫlubü te'shirete düḫûl* (Beirut 1981, şiir, aşk, siyaset, hürriyet, demokrasi, devrim vb. üzerine güzel sözler); *Ve'l-Kelimât ta'rifü'l-ğaçab* (seçme nesirler, I-II, Beirut 1983); *Cumhûriyyetü cünûnistân: Lübânân sâbiḳan* (Beirut 1988, üç perdelik oyun); *La'ibtü bi-itḳân ve hâ hiye mefâtiḥ* (London 1990, diyaloglar); *el-A'mâlû'n-neşriyyetü'l-kâmile* ("el-A'mâlû'l-kâmile" serisi içinde VII ve VIII. ciltler, Beirut 1993). *Kabbânî Kışşatî ma'a's-şîr: Sire zâtiyye*

adiyla otobiyografisini kaleme almıştır (Beirut 1973).

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâr Kabbânî, *İşgal Altında* (trc. Turan Koç – İbrahim Demirci), Kayseri 1996, Turan Koç'un girişi, s. VII-XIV; a.mlf., *Aşkın Kitabı* (trc. L. Mignon), İstanbul 2000, tercüme edenin girişi, s. 5-8; Sâmî el-Keyâlî, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-mu'âşır fi Süriyye: 1850-1950*, Kahire 1968, s. 438-449; Hannâ el-Fâhürî, *el-Câmi' fi târiḥi'l-edebî'l-'Arabî: el-Edebü'l-ḥadîs*, Beirut 1986, II, 686-697; A'lâmü'l-edebî'l-'Arabîyyü'l-mu'âşır (haz. Robert B. Campbell), Beirut 1996, II, 1084-1087; Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi (Şiir-Öykü)*, Ankara 2004, s. 63-73; Atif Bedir, "Gazaba Uğramış Şiirler, Nizâr Kabbânî", *Hece*, sy. 12, Ankara 1997, s. 111-112; Ergin Köparan, "Aşk ve Kavga Şairi: Nizâr Kabbânî", *Virgöl*, sy. 9, İstanbul 1998, s. 52-53; Said b. Nâsir el-Gâmîdî, "Nizâr Kabbânî ve'l-ḥarb 'ale'l-'akide ve's-şer'â", *el-Müctemâf*, sy. 1300, Küveyt 1419/1998, s. 45-47; Hasan Âli Bilâl, "Nizâr Kabbânî, kelimât mülevvâne ba'de'r-raḫîl", *el-Âlem*, sy. 620, London 1419/1998, s. 24-25; Aysel Ergül [Keskin], "Nizâr Kabbânî'nin 'el-Mecd li'd-ḡafâ'iri't-ṭavile" Şiiri Üzerine Yapısal İnceleme Denemesi", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 27, Erzurum 2001, s. 73-87; a.mlf., "Nizâr Kabbânî'nin 'el-Mecd li'd-ḡafâ'iri't-ṭavile", Şiirinin Anlam Yapısı Yönünden İncelenmesi", a.e., sy. 28-29 (2002), s. 59-74; a.mlf., "Nizâr Kabbânî'nin Cumhûriyyetü Cünûnistân-Lubnân sâbiḳan (Deliler Cumhuriyeti) Tiyatrosunun Metin Dramaturjisi I-II", *Doğu Araştırmaları*, sy. 7, Ankara 2011, s. 71-82; sy. 8 (2011), s. 5-16; W. Mansour, "Kabbani's Women: From the Sultan's Wife to the Lady Friend in Exile", *DTCFD*, XLIV/1 (2004), s. 1-15; a.mlf., "Arab Women in Nizâr Kabbani's Poetry", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, XXV/2, Durham 2005, s. 480-486; L. Mignon, "İşk ve Aşkın Buluştuğu ve Ayrıştığı Yer: Nizâr Kabbânî ve Cemal Süreyya'nın Şiirinde Sevgili ve Mesaj", *Doğu Batı*, sy. 26, Ankara 2004, s. 111-123; Salih Tur, "Nizâr Kabbânî'nin Aşk Şiirlerinde Annelik", *Nüşa*, VI/20, Ankara 2006, s. 117-132; a.mlf., "Nizâr Kabbânî'nin Aşk Şiirlerinde Narsisizm", *Folklor / Edebiyat*, XIV/53, Ankara 2008, s. 185-208; Süleyman Tülüçü, "Suriyeli Çağdaş Arap Şairi Nizâr Kabbânî Üzerine Bazı Notlar", *EAÜİFD*, sy. 28 (2007), s. 1-8; a.mlf., "Nizâr Kabbânî ve Eserleri Üzerine Notlar", a.e., sy. 35 (2011), s. 25-38; Asım Öz, "Egemen Söyleme Karşı Eleştirel Tanıklığın Şairi: Nizâr Kabbânî", *Haksöz*, sy. 204, İstanbul 2008, s. 65-72; Eyyüp Tanrıverdi, "Yasak Şiirler", *Folklor / Edebiyat*, XIV/53 (2008), s. 262-264.

SÜLEYMAN TULÜÇÜ

KAÇARLAR

İran'da Kaçar Devleti'ni kuran Türkmen boyu.

Kaçar adı boyun kurucusu olan beyden gelmiş olup "tehlikeden (göz değmesi, hastalık gibi) kaçan" demektir. Kaçarlar'ın ana yurdu Bozok'tu (bugünkü Yozgat). Boyun ilk zamanlarda Akça (Ağça) Koyunlu,

Akçalı, Şam Bayadı ve Yıva adlı dört obadan meydana geldiği bilinmektedir. Bunlar Dulkadirli iline bağlı büyük oymakların kollarıydı. Kaçar boyu Kuzey Azerbaycan'da iken orada yaşayan İğirmi Dört (yirmi dört) adlı kalabalık bir oymak da ona bağlıydı. XV. yüzyılın sonlarına doğru Bozok bölgesinden Kuzey Azerbaycan'daki Gence yöresine göç eden Kaçarlar'dan başka kaynaklarda XVI. yüzyılda Halep Türkmenleri içinde aynı adı taşıyan bir oymak zikredilir.

Anadolu Kaçarları. Halep Türkmenleri arasındaki Kaçar oymağı 1570'te 780 vergi nüfusuna sahipti. Bu oymağın büyük bir kısmı XVII. yüzyılda Çukurova'da kaldıktan sonra Batı Anadolu'ya göç edip bilhassa Aydın yöresine yerleşti. Kaçar Halil ve Hacı Hasan kethüdâların idaresindeki bu Kaçarlar'ın 1731'de Ahır, Konalar ve Sultan dağlarında yaylamlarına izin verildi. Bunların çoğu XIX. yüzyılda Aydın yöresinde, bazıları da Manisa çevresinde yerleşti. Günümüzde de söz konusu toplulukların izlerine bu bölgelerde rastlanmaktadır. Çukurova'da kalan Kaçarlar ise son zamanlara kadar eski yaşayışlarını sürdürdüler. Az nüfusa sahip Kaçar oymaklarından biri Üç Kapılı yaylasında yaylamakta, Telli Kaçar adını taşıyan oymak da İçel'de oturmaktaydı. Bunlardan başka 1731'de Rakka iskânından kaçanlar arasında Kaçarlı adlı bir oymak da görülür. Anadolu'da 1945'te biri Bingöl'ün Genç, diğeri Malatya'nın Kâhta ilçelerinde Kaçar adlı iki mezraa ile Van'a bağlı Ahlat ve Sinop'un Gerze ilçelerinde aynı adı taşıyan iki mahalle mevcuttu.

İran Kaçarları. Kaçarlar'ın XV. yüzyılın sonlarına doğru Akkoyunlular devrinde hangi sebeple Bozok'tan Gence yöresine göç ettikleri bilinmemektedir. Tarihî kayıtlara göre bunlar 1492'de Gence yöresinde güçlü bir oymak halinde mevcuttu. Aynı tarihte Akkoyunlu hânedanından İbe Sultan lakabı ile tanınmış olan Dâna Halil oğlu İbrâhim Bey, Alıncak Kalesi'nin kumandanı Kazak Seyyidi Ali ile anlaşarak Kaçar askerinin yardımıyla Uzun Hasan Bey'in torunu Rüstem Bey'i hükümdarlık tahtına çıkardı. İbe Sultan ertesi yıl, Kârkıyâ Mirza Ali'nin Rey şehrindeki bazı Bayındırlı emirlerini öldürmesi ve Sultânîye şehrini de yağmalaması sebebiyle tekrar Kaçar askeriyeye Gilân'a girip Mirza Ali'nin ülkesini yağmaladı ve Gilân askerinden birçoğunu öldürdü. 1496'da Rüstem Bey, yine Uzun Hasan Bey'in torunlarından olan ve Osmanlı ülkesinden gelen Göde Ahmed Mirza'ya yenilince Kaçar

beyine sığınarak ondan yardım istedi. Kaçar beyi Rüstem Bey'e yardım ettiyse de esir düşen Rüstem Bey öldürüldü. Bu sırada Kaçarlar'ın başında muhtemelen Ziyad Bey bulunuyordu.

Şah İsmâil'in babası Şeyh Haydar'ın müridleri arasında yer alan Kaçarlar'dan Pîrî Bey, Safevî Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlanan savaflara katıldı ve bu savaflarda gösterdiği yararlıktan dolayı Şah İsmâil kendisine Tozkoparan lakabını verdi. 1504 yılından sonra adı geçmeyen Pîrî Bey'den başka Şah İsmâil devrinde isminden bahsedilen Kaçarlar'dan diğer bir emîr de Urfa hâkimi Eçe Sultan'dır. Eçe Sultan emrindeki az bir kuvvetle Akkoyunlu Sultanı Murad'ı 1514'te yenip öldürdü, bu başarısından dolayı Şah İsmâil ona da Kudurmuş Sultan lakabını verdi. Bu ikisi dışında Şah İsmâil'in yanında yer alan bir Kaçar beyine rastlanmaması, onların önemli bir bölümünün Safevî Devleti'nin kuruluşuna katılmadığı şeklinde bir yorum yol açtı. Buna karşılık Şah Tahmasb'ın uzun hükümdarlığı döneminde (1524-1576) Kaçarlar önde gelen boylar arasına girdi ve birçok emîr önemli mevkilere yükseldi. Bunlardan Karabağ beylerbeyi Ziyadoğlu Şahverdi Sultan, Şah Tahmasb'ın bütün seferlerinde bulundu ve ölümü üzerine Karabağ valiliğine yakın akrabası İbrâhim Bey getirildi. Şah Tahmasb'ın ölümü sırasında Şahverdi Sultan'ın oğlu Yûsuf Halife, hem Karabağ valisi hem de şehzadelerden Sultan Ali Mirza'nın lalası olarak görevliydi. Kaçar emîrlerinden bir diğeri olan Gökçe Sultan, Şirvan Valisi Behram Mirza'nın lalası idi. Gökçe Sultan, 1555'te Yaka Türkmeni'nden Aba Bey ve Özbek Ali Sultan'a karşı yapılan savaşta öldü. Bunların dışında Kandeher valisi Budak Sultan, Kaya Bey, 1551'de Şeki valisi olan Toykun Bey ve onunla çağdaş Bayram Bey, 1560'ta elçilikle İstanbul'a gönderilen yüzbaşı Akçasakal Ali Ağa ve Mirza Ali, Sultan Tahmasb devrinin en tanınmış Kaçar beyleridir. İçlerinden Mirza Ali'nin merkez emîrlerinin en yetkililerinden olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Safevî Şahı Muhammed Hudâbende zamanında (1578-1587) Osmanlı Devleti ile başlayan savaş Kaçarlar'ı olumsuz etkiledi. Karabağ beylerbeyi olan Kaçar'ın Yiva obasından İmam Kuli Han, Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamayarak oymağının bir kısmı ile Arasbarân'a çekilmek zorunda kaldı. Karabağ'ın Osmanlı idaresine geçmesi üzerine Kaçarlar'ın önemli bir kısmı Safevî Devleti topraklarına göç etti. 1599'da Şah I. Abbas tarafından

Esterâbâd valiliğine tayin edilen Ziyadoğlu ailesinden Hüseyin Han döneminde Kaçarlar, Yaka Türkmenleri'nin akınlarını önlemek için Esterâbâd yöresinde yerleştirilmeye başlandı. Şah Abbas devrinde Kaçarlar'dan en itibarlı bey Ziyadoğulları'ndan olmayan Emîrgüne idi. Emîrgüne merkezi Revan olan Sa'dçukuru eyaletinin fethinde önemli rol oynadı ve oranın beylerbeyliği kendisine verildi. Emîrgüne Han, Kaçar'ın Akça Koyunlu obasındandı. Günümüzde Fırat nehrinden Ege denizine kadar olan geniş kesimde bu oymağın mensupları yaşamaktadır. Emîrgüne Han cesur ve mâhir bir kumandandı, bu sebeple Şah Abbas ona Saru Arslan lakabını verdi ve 1623'te ölümü üzerine adı geçen eyalete oğlu Tahmasb Kuli'yı tayin etti. 1635'te Revan'ı IV. Murad'a teslim eden, Osmanlı tarihçilerinin Emîrgüneoğlu dedikleri kişi bu Tahmasb Kuli'dir. İstanbul Boğaziçi'ndeki Emîrgân semtinin adının -burada oturduğu için- Emîrgüneoğlu'ndan geldiği bilinmektedir.

XVIII. yüzyılda Safevî Devleti'nin dayandığı Türk oymaklarından ancak Afşarlar'la (Avşar) Kaçarlar birliklerini, teşkilât ve kuvvetlerini koruyabildiler. Bu hususun büyük boy kollarının uçlarda yaşamasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Aynı sırada Kaçarlar'ın bir kolu eski yurdu olan Gence bölgesinde oturmakta, diğer bir kolu da Esterâbâd yöresinde yaşamaktaydı. Bu sırada Esterâbâd Kaçarları, Aşağı Baş ve Yukarı Baş olmak üzere iki kola ayrılıyordu. Aşağı Baş Koyunlu (Kovanlu), İzzeddinlü, Şam Bayatı, Kara Musalu, Vaşlu ve Ziyadlu obalarından meydana gelmekteydi. Kaçar hânedanı Koyunlu obasından çıktı. Yukarı Baş kolu ise Develi, Sapanlı, Köhneli, Hazinedarlı, Kayaklı ve Kerlü isimli obalardan teşekkül etmekteydi. Bu kolun baş obası Develi idi.

Kaçarlar'ın nüfusu hakkında ancak Kaçar Devleti'nin kurulmasından sonra XIX. yüzyılda bazı Avrupalı seyahatçilerin eserlerinden bilgi edinilmektedir. Bunlardan A. Dupré, XIX. yüzyılın başlarında yazdığı seyahatnâmesinde Kaçarlar'dan 1800'ünün Mâzenderan ve Tahran'da, 5000'inin Merv'de, 500'ünün Revan'da ve Gence'de yaşadığını bildirir. Lady Shell ise aynı yüzyılın ortalarında Kaçarlar'dan 2000 hânenin Mâzenderan'da, 250 hânenin Fars'ta oturduğunu yazar. Safevî Hükümdarı II. Tahmasb, İran'ı Afgan istilasından kurtarmak için harekete geçtiği sırada (1726) ordusunun başkumandanı Kaçar Devleti'nin kurucusu Ağa Muhammed Şah'ın dedesi Feth Ali Han idi.

BİBLİYOGRAFYA :

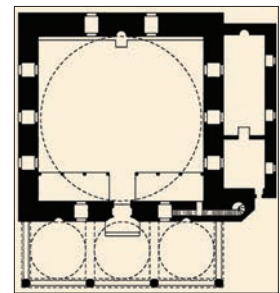
TK, TD, nr. 37, vr. 64^a-67^b; Mir Yahyâ Kazvîni, *Lübbü't-tevârih* (nşr. Seyyid Celâleddîn-i Tah-rânî), Tahran 1314 hş., s. 225-226; Gaffarî, *Cihân'ârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1343 hş., s. 255, 266; Hasan-ı Rûmlü, *Ahşenüt-tevârih: A Chronicle of the Early Safawis* (nşr. ve trc. C. N. Seddon), Baroda 1931, I, 59, 66; İskender Bey Münşî, *Târîh*, I-II, bk. İndeks; M. Emîn Gülistâne, *Mücmelü't-tevârih* (nşr. Müderris Razavî), Tahran 1320 hş., s. 8, 10, 12, 337, 350; Mirza Muhammed Sâdik, *Târîh-i Giligüşâ* (nşr. Saîd-i Neffisî), Tahran 1317 hş., s. 25, 63, 67, 71, 82, 84, 87, 88, 114, 170, 174, 385, 394; Mirza Halîl Mar'âşî, *Mecma'u't-tevârih* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1328 hş., s. 14, 17, 18, 24, 28; Abdürrezzâk Big Dünbüllî, *Me'âşir-i Sulţâniyye* (nşr. Gulâm Hüseyin Sadrî-i Efşâr), Tahran 1351 hş., bk. İndeks; Hidâyet, *Ravzatü'l-ş-şafa*, VIII-IX, tür.yer.; Ahmed Refik [Altınay], *Anadolü'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s. 149, 152, 171, 187, 188, 208; İbrahim Gökçen, *Saruhan'da Yörük ve Türkmenler*, İstanbul 1946, s. 95; *Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu*, Ankara 1946 (İçişleri Bakanlığı), s. 565; Muhammed Hâşim, *Rüstemü't-tevârih* (nşr. M. Meşîrî), Tahran 1348 hş., bk. İndeks; Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları*, Ankara 1977, II, 25, 512; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, bk. İndeks; a.mlf., *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, bk. İndeks; a.mlf., "Kağdâr", *EP* (İng.), IV, 387; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s. 69, 70, 112; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 48, 62, 133, 134.

FARUK SÜMER

KADI SEYFULLAH EFENDİ CAMİİ

Sofya'da XVI. yüzyıla ait cami.

Bulgaristan'da Sofya'nın merkezinde Mariya Luiza caddesi üzerinde yer almaktadır. Banyabaşı Camii ve Molla Efendi Camii adlarıyla da bilinir. Kadı Seyfullah ve Molla Efendi olarak tanınan bânisi hakkında, cami civarında bulunan türbesinin Osmanlı-Rus savaşının hemen ardından diğer birçok İslâmî eserle birlikte yıkılmış olmasından başka bilgi yoktur. Günümüzde ibadete açık, ulusal önemi olan kültür anıtı statüsündeki cami bugünkü durumuna birçok onarım sonucu gelebilmiştir.

Kadı Seyfullah Efendi Camii'nin planı